

ПОД- СЕКЦИ Я 6. Филология и журналистика.

Клещова О. Є.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови,
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”,
м. Старобільськ, Україна

ТЕКСТ І ДИСКУРС

У статті розглянуто різні підходи до вивчення наукових понять тексту та дискурсу у сучасній лінгвістиці, з'ясовано їх спільні та відмінні ознаки. Подано наукове трактування понять „текст”, „дискурс”, „пісенний текст”, „пісенний дискурс”, „поетичний дискурс”.

Ключові слова: текст, дискурс, пісенний текст, поетичний текст, поетичний дискурс.

Key words: text, discourse, song text, poetic text, poetic discourse.

Більшість науковців розглядають поняття „текст” не лише як самостійний об'єкт, але і як частину безперервної комунікативної взаємодії „автор – текст – аудиторія”. Підтвердженням цьому є дослідження Г. Колшанського, В. Різуна, А. Мамалиги, М. Феллера та інших.

Категорію тексту досліджували вчені: Н. Валгіна, І. Гальперін, В. Іванов, В. Різун, М. Кожина, Е. Лазарева, Л. Майданова, А. Мамалига, В. Миловидов, Л. Мурзін, М. Пентиліук, О. Пономарев, Г. Солганик, З. Тураєва та інші.

Термін „дискурс” усе частіше заміняє собою традиційний термін „текст”, хоч автори не завжди чітко проводять термінологічну межу між цими феноменами. Цікавість учених до зазначеної проблеми останнім часом помітно зростає, що підтверджують праці багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників: Н. Арутюнової, М. Бісімалієвої, А. Кібрика, Т. Мілевської, П. Паршина, М. Пентиліук, К. Серажим та інших.

Вільний тлумачний словник (2013) – новітній онлайн-словник української мови (2013 – 2016) подає наступне визначення дискурсу:

- 1) спосіб (чи умови) мовлення у поєднанні зі змістом висловлюваного;
- 2) спосіб мовлення, мова;
- 3) акт мовлення чи текст у контексті ситуації висловлювання;
- 4) сукупність усіх усних чи письмових обговорень певної теми.

Поняття „текст” і „дискурс” – не тотожні. Вони мають спільне поле функціонування, яке полягає у динаміці тексту. Ця спільна ознака перебуває під впливом екстралінгвальних чинників (автора, адресата й контексту) і служить для відображення цього впливу.

„Текст” – це носій певної інформації, який має вигляд складного завершено-

го знакового утворення, що служить для збереження й передачі смислів і виступає у вигляді сполучної ланки в акті комунікації, а „дискурс” – це комунікативна подія, під час якої твориться текст. Дискурс існує завдяки тексту і навколо нього й зумовлений, окрім лінгвальних, екстралінгвальними чинниками” [3, с. 12].

Широке розповсюдження терміна „дискурс” зовсім не означає, що за ним вже закріплені зміст, який можна було б уважати загальноживаним [11, с. 23]. Насамперед, звернімося до визначення дискурсу. Теорія дискурсу як прагматизованої форми тексту бере свій початок від концепції Е. Бенвеніста, де були розмежовані план розповіді та план дискурсу – мови, що привласнюється мовцем. У науковому доробку Е. Бенвеніста визначена насамперед концептуально-дискурсивна теорія. Французький мовознавець чітко диференціював статичний план розповіді та динамічний план дискурсу, визначав дискурс як „будь-яке висловлення, що зумовлює наявність комунікантів: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника” [2, с. 278].

У сучасній лінгвістиці немає єдності поглядів щодо тлумачення цього терміна. Однак у більшості праць вітчизняних і зарубіжних учених (Арутюнова, Дейк ван, Карасик, Кібрик, Красних, Макаров, Почепцов, Седов) склалася традиція, у рамках якої під словом „дискурс” розуміється цілісний мовленнєвий твір у різноманітності його когнітивно-комунікативних функцій. Т. ван Дейк визначає дискурс як комунікативну подію (складну єдність мовної форми, значення і дії), відтворену учасниками спілкування; подію, в якій задіяна не лише мова в її фактичному використанні, але й ті ментальні процеси, які неминуче супроводжують процес комунікації [5, с. 121].

Н. Д. Арутюнова в „Лінгвістичному енциклопедичному словнику” подає таку дефініцію: „Дискурс (від. франц. discours – мовлення) – зв’язний текст у його сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психолінгвістичними та іншими факторами; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, який бере участь у взаємовідносинах людей та в механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мовлення, занурене в життя”.

Беручи за основу визначення **дискурсу як сукупність тематично близьких текстів із властивими їм мовними особливостями**, (така інтерпретація близька до тлумачення дискурсу у працях Степанова Ю. [14], Чернявської В. [13]), **пісенний дискурс** ми визначатимемо як **певну сукупність текстів пісень, які характеризуються специфічними тематичними, лексичними, синтаксичними та іншими особливостями**, які відображають той вірогідний світ представників сучасного українського мовного соціуму.

Складність вивчення **пісенних текстів** полягає в тому, що вони **являють собою певну складну єдність музикального і вербального компонентів**. Пісенний текст як тип тексту специфічно відображає в собі традиційні текстові характеристики; цей тип тексту також відрізняється своєрідністю в порівнянні із текстами „справжньої” поезії. Пісенний текст є одним із видів креолізованих текстів, тобто текстів, у структуризації яких разом із вербальними засобами застосовуються засоби інших семіотичних кодів [1], тобто писемної чи усної форми й музики, коли текст є продуктом соціально та ситуативно обумовленої комунікації і знаходиться під впливом екстралінгвальних параметрів ситуації спілкування [15, с. 242].

Пісня фактично виконує функцію поезії, але водночас має ряд відмінностей

від *поетичного дискурсу*, який визначається як „тип ситуативного спілкування специфічного роду, що насичений глибинними емоційними переживаннями і виражається в естетично маркованих мовних знаках шляхом фасцинативного, тобто привабливого для читача, тексту” [8, с. 415].

Досліджуючи українську пісню, науковці одноставні у своїх поглядах: „досі вивчення поетичної природи традиційної ліричної пісні призводило лише до синхронного опису текстів та їх табулювання. Безперечно, дослідження народної пісенності у працях сучасних фольклористів, зокрема О. Дея, Г. Нудьги, О. Правдюка, Ф. Погребенника, О. Мишанича, Н. Шумади, В. Бойка, С. Грици, С. Мишанича, А. Іваницького, В. Качкана, В. Погребенника, російських науковців – Н. Колпакової, Т. Акимової, В. Кравцова, С. Лазутіна, Б. Путилова, В. Гусева, І. Земцовського, В. Єрьоміної, Г. Мальцева та інших дещо урівноважують інтерес та висвітлення народної лірики у фольклористиці у порівнянні з народною епікою. Незважаючи на вагомість праць цих дослідників, проблема, що нас цікавить, у них вивчається або лише стосовно певних текстів, або лише як частка іншого дослідження, і тому залишається нез’ясованою” [10].

Мова української народної пісні – самобутня художньо-естетична система національної мови. Серед українських мовознавців, які досліджують мову фольклору, а відповідно і мовно-етнічні стереотипи та дотичні до них поняття (національні концепти, лінгвокультурами), – Н. Данилюк [4], С. Єрмоленко [6], В. Жайворонок [7, с. 8], В. Кононеко [9], Л. Мацько [12] та ін.

Пісня – словесно-музичний вид мистецтва, жанр вокальної музики: народної і професійної. Музична форма пісні, як і поетична форма, зазвичай куплетна або строфічна. Жанр пісні унікальний за масовістю і соціальною значущістю, оскільки пісня займає значну частку ефірного часу, має доволі широку аудиторію і користується чималою популярністю. Прагнучи наблизити мову пісні до мовного стандарту масового слухача і тим самим посилити ефективність впливу, автори сучасних пісенних текстів вдаються до активного використання жаргонної, просторічної, іншомовної лексики і т.п.

Сучасні засоби масової інформації є тим потужним чинником, який впливає на мовні процеси в цілому і на стилістичний вигляд пісні, зокрема.

Література

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация : (на материале креолизованных текстов) : учеб. пособие для студентов вузов / Е. Е. Анисимова. – М. : Academia, 2003. – 122 с.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Эмиль Бенвенист. – М. : Прогресс, 1975. – 446 с.
3. Гаврилова Я. Л. Мовностилістичні засоби впливу на аудиторію (на матеріалах преси Півдня України) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Гаврилова Яна Леонідівна. – К., 2012. – 16 с.
4. Данилюк Н. О. Поетичне слово в українській народній пісні / Н. О. Данилюк. – Луцьк : Ред.-вид. від. Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – 511 с.
5. Дейк ван Т. А. Макростратегии / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Язык. Познание. Коммуникация. – М. : Прогресс, 1989. – С. 41–674.
6. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд / С. Я. Єрмоленко. – К. : НДІУ,

2007. – 444 с.

7. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. / Жайворонок В. В. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
8. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2007. – 520 с.
9. Кононенко В. Концепти українського дискурсу / В. Кононенко. – К. – Ів.-Франківськ : Плай, 2004. – 248 с.
10. Копаниця Л. М. Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення : автореф. ... д-ра філол. наук / Л. М. Копаниця. – К., 2001. – 20 с.
11. Кубрякова Е. С. О термине дискурс и стоящей за ним структуре знания / Е. С. Кубрякова // Язык. Личность. Текст. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – С.23–33.
12. Мацько Л. І. Теоретичні засади лінгвокультурологічного аналізу тексту // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Сер. 10; Проблеми граматики і лексикології української мови. – К. : НПУ, 2008. – Вип. 3. – Кн. 2. – С. 311 – 322.
13. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия : учеб. пособие для студентов, аспирантов, преподавателей-филологов / В. Е. Чернявская. – М. : Флинта ; Наука, 2006. – 136 с.
14. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов; изд. 5-е стереотип. – М. : УРСС, 2005. – 312 с.
15. Шевченко О. В. Тематическое своеобразие песенных текстов как способ реализации функций жанров песенного дискурса / О. В. Шевченко // Известия Росс. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена : научный журнал. – № 115.– СПб. : ООО „Книжный дом”, 2009. – С. 242–249.

Клещова О. Є. Текст і дискурс. *Zwiastowac. Nauki i praktyki*. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej „Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju współczesnej nauki.” (29.06.2016 –30.06.2016). Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. „Diamond trading tour”, 2016. S. 82–85. URL: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/file/scientific_conference_54/54-05.pdf (дата звернення 08.05.2021).

ISBN: 978-83-65207-97-5